

УДК 378.147: 37.035

**ІСТОРИКО-ДИДАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ
УНІВЕРСИТЕТІВ**

Качалова Т.Г.

*Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький
національний університет»*

У статті розглядається процес становлення проблеми формування соціальної компетентності як однієї з ключових в історико-дидактичному аспекті. Проаналізовано особливості формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів.

Ключові слова: ключові компетентності, соціальна компетентність, компетенція, освітній простір, компетентнісний підхід.

**ИСТОРИКО-ДИДАКТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СТАНОВЛЕНИЯ
ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
УНИВЕРСИТЕТОВ**

Качалова Т.Г.

В статье рассматривается процесс становления проблемы формирования социальной компетентности как одной из ключевых в историко-дидактическом аспекте. Проанализированы особенности формирования социальной компетентности студентов педагогических университетов.

Ключевые слова: ключевые компетентности, социальная компетентность, компетенция, образовательная среда, компетентностный подход.

HISTORICAL ANALYSIS DIDACTIC FORMATION PROBLEMS OF SOCIAL COMPETENCE STUDENTS OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES

Kachalova T.G.

An article about the process of the problem of social competence as one of the main historic, didactic aspect. It analyzes the features of forming social competence of students of pedagogical universities.

Key words: core competence, social competence, competence, educational space, competence approach.

Постановка проблеми. Початок XXI століття задає новий соціальний контекст життя та діяльності людини. Відбувається зміна сталих традицій, ментальних характеристик способу життя, стилю спілкування і взаємодії людей. Вимальовуються та дають про себе знати нові соціальні норми й установки. Іншими стають вимоги до особи, що розвивається, і, тим більше, до випускників вищих навчальних закладів. Такі зміни істотно підвищили очікуваний вклад освіти в реформування суспільства, визначивши освітній сектор як пріоритетний у структурі його життєдіяльності. Сучасне суспільство не потребує лише виконавців, носіїв усереднених якостей, а, навпаки, зацікавлене в якнайповнішому й різносторонньому розвитку своїх членів.

Аналіз публікацій з проблеми. Значний внесок у розв'язання досліджуваної проблеми внесли педагоги Ю. Бабанський, Л. Виготський, М. Скаткін, Г. Щукіна та ін. Дослідженням важливості відбору ключових компетентностей присвятили свої праці науковці О. Лебедев, Н. Ничкало, В. Паламарчук, С. Шишов та ін. На провідну ознаку соціальної компетентності – продуктивно виконувати різні соціальні ролі – указують Н. Білоцерківець, С. Краснокутська, В. Цветков. Питанням компетентнісного підходу в освіті присвячені праці Н. Бібік, В. Савченко, О. Ляшенко та ін. В Україні коло досліджень, присвячених саме соціальній компетентності, досить обмежене. Відзначимо загальний внесок у розробку проблеми компетентності в цілому і власне соціальної компетентності вітчизняних дослідників – Ю. Азарова, О. Беляєва, І. Корольова, А. Маркової, О. Овчарук, О. Пометун.

Мета статті – проаналізувати в історико-дидактичному аспекті процес становлення проблеми формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів.

Виклад основного матеріалу. З найдавніших часів язичницька культура слов'ян у якості одного з основних компонентів, що характеризують образ людини, виділяла її готовність до раціонального засвоєння особливостей досвіду життєдіяльності попередніх поколінь. Роботи Ф. Скорини, Кирила і Мефодія, С. Полоцького переконують у тому, що ідеал особистості завжди окреслювався в слов'янській культурі певними вимогами, виконання яких вимагало великої попередньої роботи (ініціації) і дозволяло зайняти певну соціальну позицію [2, с. 31].

Увага та інтерес до процесів взаємодії людей у різних людських спільнотах зародились на ранніх етапах суспільного розвитку. Перші спостереження за соціальною роллю людини в соціумі зафіксовані ще в античності у творах Платона та Аристотеля, пізніше, в період Просвітництва, – у Монтеск'є, Гольбаха, Дідро, Руссо та інших мислителів XVIII століття. Проблема соціальної компетентності розглядалась усіма філософськими та педагогічними течіями нового часу. Е. Дюркгейм відзначав, що велику роль в особистісному розумінні сенсу «Я – компетентний» відіграють особливості конкретної стадії, яку переживає людство. Е. Шпрангер вважає, що компетентність – здійснення людиною пошуку соціального місця. Причому, соціальна типологія, на його думку, пов'язана з природною типологією людини [4, с. 441]. Особливу позицію в трактуванні компетентності людини займали представники релігійної філософії та педагогіки (Ж. Марітен, Р. Штайнер, А. Уайтхед та ін.). Безсумнівний інтерес виявив до даної проблеми Ж.-П. Сартр, який вважав, що людина є тим, що вона сама з себе робить. Тим самим науковець передбачає стійкий взаємозв'язок компетентності з саморозвитком. Він визначав структуру руху людини до професійно-компетентної дії. Початком цього шляху, на його думку, був стан людини – дитинство. Підсумком саморозвитку – стан «людина – господар долі». Це вказує на значущість самопізнання і самореалізації для становлення образу «компетентної людини». Особливу значимість компетентності в діях особистості виділяли представники

нового реформаторського напрямку в педагогіці (Д. Дьюї, М. Монтесорі, С. Френе та ін.) [4, с. 449].

Наукова розробка проблеми соціальної компетентності почалася в кінці ХХ століття. Психологи (К. Рубин, Р. Хінтч), соціологи (В. Ядов, І. Тетаренко), педагоги (Е. Коблянська, В. Кожевніков) вивчали проблему соціальної компетентності, описували та досліджували такі феномени: навички взаємодії, соціальну взаємодію, мотивацію, готовність до життя, поведінкові сценарії, хоча не завжди вживали термін «соціальна компетентність» [3, с. 24].

Професор З. Курлянд у своїй праці виокремлює три етапи становлення і розвитку понять ключових компетентностей в освіті.

Перший етап – 1960-1970 рр. – характеризується введенням у науковий апарат категорії «компетенція», створенням передумов розмежування понять компетенція і компетентність. З цього часу починається дослідження різних видів мовної компетенції, запровадження поняття «комунікативна компетентність».

Другий етап – 1970-1990 рр. – характеризується використанням категорій компетенція і компетентність у теорії та практиці навчання мови, професіоналізму в управлінні, керівництві, менеджменті, у навчанні спілкуванню. У цей час розробляється зміст поняття «соціальна компетентність». У роботі Дж. Равена «Компетентність у сучасному суспільстві», що з'явилася в Лондоні 1984 р., дається чи не найперше розгорнуте тлумачення компетентності. Дослідник визначає компетентність як явище, яке «складається з великої кількості компонентів, багато з яких відносно незалежні один від одного, ... деякі компоненти відносяться скоріше до когнітивної сфери, а інші – до емоційної, ... ці компоненти можуть заміняти один одного в якості складових ефективної поведінки» [2, с. 56]. Соціальна компетентність спочатку була предметом вивчення психології, наприклад психології особистості, психодіагностики, соціальної психології. Останнім часом соціальна компетентність викликає підвищений інтерес інших наукових дисциплін, наприклад економічної, професійної педагогіки, теорії управління, економіки і підприємництва.

Суттєво звернути увагу на роботу Н. Кузьміної «Професіоналізм особистості викладача і майстра виробничого навчання», де на матеріалі педагогічної діяльності компетентність уперше трактується як

інтегративна якість особистості. У той самий час з'являється книга Л. Петровської «Компетентність у спілкуванні», у якій не тільки розглядається комунікативна компетентність, а й пропонуються спеціальні форми тренінгів для формування цієї «властивості особистості».

Третій етап дослідження компетентності як наукової категорії в освіті розпочинається з 1990 р., характеризується появою робіт, у яких у загальному контексті компетентність стає предметом спеціального всебічного розгляду. Так, за О. Пошетун компетентність – це спеціальним шляхом структуровані набори знань, умінь, навичок, спроможностей і ставлень, що дають змогу майбутньому фахівцю визначити, тобто ідентифікувати, і вирішувати незалежно від контексту проблеми, що є характерними для певного напрямку професійної діяльності [4, с. 451].

Сучасна філософія і педагогіка підходять до обґрунтування особистісної і професійної компетентності, виходячи з таких засад:

- традиційного тлумачення взаємозв'язку розвитку особистості з її соціальними проявами (Д. Мажо, Д. Равич);
- раціоналістичного обґрунтування формування готовності людини до компетентної самореалізації (П. Блум);
- феноменологічної значущості компетентного мислення і дії (А. Маслоу);
- соціальної значимості компетентної самокорекції (А. Мудрик, М. Рожков) [1, с. 15].

На початку 90-х у вітчизняній літературі зароджується спеціальний напрямок – компетентнісний підхід в освіті. Компетентнісний підхід – спрямованість педагогічного процесу на формування і розвиток ключових і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде сформована загальна компетентність людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрована характеристикою особистості. Використання означеного підходу сприяє подоланню традиційних когнітивних орієнтацій професійної освіти, приводить до нового її змісту, методів і технологій.

У сучасних умовах теоретичною основою оновлення змісту професійної освіти, узгодження його із вимогами європейського та світового освітнього простору є компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження. Цей підхід передбачає відхід від

традиційної знанневоцентричної парадигми до формування у майбутнього педагога чітко визначеної сукупності компетентностей, які уособлюють його готовність якісно здійснювати професійну діяльність.

Сьогодні ефективно дієвим виявляється фахівець, який адекватно реагує на нові соціальні чекання, мобільний, здібний до творчого зростання і професійного самовдосконалення, до постійного оновлення своїх особистісних ресурсів. Суспільство зацікавлене у формуванні особи фахівця, який успішно соціалізований і володіє високим рівнем соціальної компетентності, яка б забезпечувала особисту комфортність, професійну ефективність і соціальну значущість у всіх сферах життєдіяльності. Тим часом, аналіз соціальної і навчальної практики показує, що дуже часто випускники ВНЗ не готові до реалізації вимог, що пред'являються суспільством до них не лише як до фахівців, але і як до людей, що виконують й інші соціальні ролі, як до громадян з високою культурою (національною, політичною, правовою, етичною й екологічною).

Соціальна компетентність на сучасному етапі є соціально значущою проблемою, потребує глибинного вивчення та вичерпного аналізу. Категорія «соціальна компетентність» широко трактується науковцями і дослідниками та співвідноситься з іншими поняттями. Зацікавленість даною проблемою зумовлена процесами реформування вітчизняної освіти, приєднання до Болонської системи, застосування компетентнісного підходу до освіти.

Високий рівень соціальної компетентності студентів як майбутніх фахівців виступає гарантом їх успішної адаптації до динамічно мінливих умов життя соціуму, становить основу життєдіяльності, забезпечує перспективність ефективної соціально-професійної реалізації. У цьому контексті формування соціальної компетентності майбутніх фахівців набуває один із пріоритетних напрямків функціонування сучасної системи освіти. Значна роль у цьому відводиться вищим навчальним закладам, тому що вони покликані забезпечити студентів не тільки професійними знаннями і навичками, а й готувати дійсно освічених фахівців, здатних до різностороннього бачення та аналізу складних проблем суспільства, а значить, здатних до пошуку нових рішень. Цими обставинами зумовлена нова концепція освіти в Україні, де акцент переноситься з вузькопрофільного підходу до підготовки фахівців на різ-

носторонній інтелектуально-духовний розвиток особистості учня, його самореалізацію, як у соціальній, так і в професійній сфері на основі успішної соціалізації і сформованої соціальної компетентності.

Висновки. Актуальність і необхідність досліджень, пов'язаних з модернізацією змісту освіти й реформування освітньої галузі окреслили роботу багатьох проєктів, що спрямовані на вироблення рекомендацій для реалізації стратегії реформування освіти в Україні. Було визначено пріоритетні галузі реформування освіти, серед яких оновлення її змісту шляхом упровадження компетентнісно орієнтованого підходу. З уведенням компетентнісного підходу до системи освіти з'являється можливість якісних змін у підготовці студентів педагогічних університетів.

Специфікою питання формування компетентності є те, що воно стає загальним для цілого кола гуманітарних наук. Можна сказати, що і соціальна філософія, соціологія, культурологія, соціальна психологія тією чи іншою мірою поділяють визначення компетентності. На природу соціальної компетентності немає усталеного погляду. Проблема компетентності потребує подальшого теоретичного осмислення та вичерпного аналізу. Ураховуючи різноманітність різних напрямків у даній області, навряд чи доводиться дивуватися тому, що на сьогодні не існує загальновизнаного визначення поняття «соціальна компетентність», яке б охоплювало усі аспекти.

Уважаємо, що сучасний процес навчання в педагогічному університеті можна цілеспрямовано організувати з орієнтацією на формування соціальної компетентності студентів через створення відповідних дидактичних умов, прийомів та засобів, які б спонукали студентів до свідомої соціальної діяльності. Саме тому соціальна компетентність є ключовою серед компетентностей особистості, які необхідно сформувати у випускника педагогічного університету.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / Ирина Алексеевна Зимняя // Высшее образование сегодня. – № 5. – 2003. – С. 13-21.
2. Краснокутская С.Н. Формирование социальной компетентности студентов ВУЗА: дис.. канд. пед. наук: 13.00.01 / Светлана Николаевна Краснокутская. – Ставрополь, 2006. – 170 с.